

آثار سوء دنیاپرستی بر زندگی انسان از دیدگاه نهج‌البلاغه

زهرا خواجوئی‌راد^۱

چکیده

دنیاپرستی که امروزه یکی از مهم‌ترین گرفتاری‌های بشر می‌باشد انسان را از خداوند و توجه به امور اخروی غافل کرده و همچنین منجر به مشکلات روانی، اخلاقی و اجتماعی متعددی بر زندگی انسان در دنیا شده است. در نهج‌البلاغه حضرت علی (علیه السلام) بارها به نکوهش دنیاپرستی پرداخته و آثار سوء آن بر زندگی انسان در دنیا و آخرت را بیان کرده‌اند. پس مقاله‌ی حاضر که با هدف بررسی آثار سوء دنیاپرستی بر زندگی انسان از دیدگاه نهج‌البلاغه، براساس روش توصیفی-تحلیلی نگارش یافته است، حائز اهمیت است. در این پژوهش به بیان آثار سوء دنیاپرستی بر زندگی دنیوی و اخروی انسان از دیدگاه نهج‌البلاغه پرداخته شده که از مهم‌ترین آن‌ها می‌توان به، سیر نشدن از زندگی، تجمل‌گرایی، حرص و طمع، اضطراب، فساد عقل، قضاوت به سود خود، فساد در زمین، ارتکاب گناهان و ایجاد فتنه‌ها، فراموشی یاد خدا، محرومیت از رحمت خدا و لقای حق اشاره کرد.

واژگان کلیدی: دنیاپرستی، زندگی اخروی، زندگی دنیوی، نهج‌البلاغه

^۱ طلبه‌ی سطح ۲ حوزه‌ی علمیه نرجسیه سیرجان

مقدمه

دنیاپرستی یا به عبارتی دنیا دوستی، به معنای وابستگی شدید به امور دنیوی و مادی است این مفهوم در متون دینی و اخلاقی به عنوان یکی از رذائل اخلاقی شناخته می شود و به معنای غفلت از ارزش های معنوی و اخروی به نفع لذت ها و منافع دنیوی است. در نهج البلاغه امام علی (علیه السلام) بارها به نکوهش دنیاپرستی پرداخته و آن را یکی از موانع اصلی در مسیر رشد و تعالی انسان معرفی کرده اند از منظر ایشان دنیاپرستی می تواند آثار سوء فراوانی از جمله آسیب های روحی و روانی، ارتکاب گناهان، ذلت و خواری، فراموشی یاد خدا، محروم شدن از محبت خداوند و ... بر زندگی انسان داشته باشد. پس بررسی آثار سوء دنیاپرستی بر زندگی انسان از اهمیت ویژه ای برخوردار است و این تحقیق به دنبال پاسخ به این سؤال است که از دیدگاه نهج البلاغه دنیاپرستی چه آثار سوئی بر زندگی انسان دارد؟

امروزه دنیاپرستی دغدغه ی بسیاری از افراد شده به طوری که تمام هم و غم او امور دنیوی است و به نوعی از خداوند و توجه به امور اخروی غافل شده است و این مسئله منجر به مشکلات روانی، اخلاقی، اجتماعی و معنوی شده است. بررسی آثار سوء دنیاپرستی بر زندگی انسان از دیدگاه نهج البلاغه به انسان کمک می کند تا ارزش های معنوی و اخلاقی را بهتر درک کند و آن ها را در زندگی روزمره ی خود بشناسد. هم چنین با درک عمیق تر آثار و پیامدهای دنیاپرستی افراد می توانند سطح زندگی مادی و معنوی خود را ارتقاء دهند، به سوی کمال و تعالی حرکت کنند و ارتباط خود با خداوند را تقویت کنند.

این مقاله به تبیین مفهوم دنیا و دنیاپرستی در نهج‌البلاغه و بررسی آثار سوء دنیاپرستی بر زندگی انسان در دو بخش آثار سوء دنیاپرستی بر زندگی دنیوی و زندگی اخروی انسان، از دیدگاه نهج‌البلاغه به روش توصیفی- تحلیلی می‌پردازد زیرا نیازمند تحلیل محتوای نهج‌البلاغه و استخراج آموزه‌های امام علی (علیه السلام) در مورد دنیاپرستی و آثار سوء آن است. روش گردآوری اطلاعات کتابخانه‌ای و از طریق فیش‌برداری است.

در رابطه با این عنوان می‌توان به پیشینه‌های زیر اشاره کرد:

• کتاب «اخلاق در نهج‌البلاغه»؛ نویسنده: محمدتقی مصباح یزدی

این کتاب به بررسی مفاهیم اخلاقی در نهج‌البلاغه می‌پردازد و موضوع دنیاپرستی و آثار آن بر زندگی انسان را نیز مورد بحث قرار می‌دهد.

• پایان‌نامه «ترک دنیا و دنیاپرستی در نهج‌البلاغه»؛ نویسنده: رضا نوروزی، استاد راهنما: احمد بهشتی، دانشگاه قم.

این پایان‌نامه به بررسی مفهوم ترک دنیا و دنیاپرستی از دیدگاه نهج‌البلاغه پرداخته است.

• مقاله «نکوهش دنیاپرستی در نهج‌البلاغه»؛ نویسنده: دکتر فاطمه رضایی، مجله اخلاق و تربیت اسلامی این مقاله به نکوهش دنیاپرستی و تأثیرات منفی آن بر زندگی انسان از دیدگاه نهج‌البلاغه می‌پردازد.

• مقاله‌ی «دنیا و آخرت در نهج‌البلاغه از دیدگاه امام علی (علیه السلام)»؛ نویسنده: علی‌اکبر حسینی، مجله پژوهشنامه علوم انسانی.

در این مقاله به بررسی مقوله دنیا و آخرت و روش‌های مقابله با تهدیدات دنیا از دیدگاه امام علی (علیه السلام) پرداخته شده است.

✓ وجه تمایز مقاله‌ی حاضر با پیشینه‌های بالا در این است که این مقاله به تحلیل عمیق‌تر و جامع‌تری از پیامدهای دنیاپرستی بر زندگی دنیوی و اخروی انسان می‌پردازد و به طور خاص به آموزه‌های نهج‌البلاغه در این زمینه توجه دارد.

۱- مفهوم‌شناسی

۱-۱. نهج‌البلاغه

نهج‌البلاغه به معنای راه شیوایی یا راه فصاحت است. از بهترین کتب اسلامی و مشهور به اخ القرآن، گزیده‌ای از خطبه‌ها، نامه‌ها و سخنان کوتاه منصوب به علی‌بن‌ابی‌طالب است که توسط عالم بزرگوار، سیدرضی در قرن چهارم قمری براساس ذوق ادبی شخصی‌اش از نامه‌ها و خطبه‌های حضرت علی (علیه السلام) گردآوری شده است.

کلام امیرالمؤمنین (علیه السلام) دو خصوصیت ویژه دارد: اول، زیبایی، فصاحت و انسجام بی‌نظیر که آن را فوق کلام مخلوق و دون کلام خالق، قرار داده است. دوم، تأثیر و نفوذ شگفت‌انگیز آن؛ به طوری که نه تنها در آن زمان، که پس از چهارده قرن هنوز هم هر شنونده‌ای را تحت تأثیر قرار می‌دهد. در واقع امام (علیه السلام) در تمام دوران زندگی پر بار و نورانی خود، سعی در هدایت دل‌ها و مغزها به سوی حقیقت و انسانیت و راه روشن الهی داشت. آن حضرت در هر فرصت مناسبی، با سخنرانی‌های اخلاقی و سیاسی و با نوشتن نامه‌های حکمت‌آمیز به ارزش‌های اخلاقی و انسانی اشاره می‌فرمود و راه و رسم زندگی صحیح را به بشر معرفی می‌کرد.^۱

۱-۲. دنیا

دنیا در لغت مؤنث «ادنی» است که یا از ماده‌ی «دنی» و «دنائت» به معنای پست‌تر است. یا از ریشه‌ی «دنو» به معنای نزدیک‌تر.^۲ در اصطلاح به عالم پیش از مرگ دنیا گفته می‌شود چون اولاً، نسبت به آخرت به ما نزدیک‌تر است و ثانیاً، نسبت به آخرت پست‌تر و ناچیزتر است.^۳

^۱ شرقی مراغه، الجزء الرابع من کتاب قاموس نهج‌البلاغه، ص ۴۹-۵۰

^۲ انوری، فرهنگ فشرده سخن، ج ۲، ص ۲۱۰

^۳ جوادی آملی، دنیاشناسی و دنیاگرایی در نهج‌البلاغه، ص ۱۴

چنانچه در آیهی ۳۸ سورهی توبه آمده: «... فَمَا مَتَاعُ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا قَلِيلٌ» در صورتی که متاع دنیا در پیش عالم آخرت اندکی بیش نیست».

● مفهوم دنیا در نهج البلاغه

دنیا در سخنان امیرالمومنین (علیه السلام) به دو معنا کار رفته است:

۱- نشأه طبیعت؛ مانند «الدُّنْيَا دَارُ مَجَازٍ وَالْآخِرَةُ دَارُ قَرَارٍ»؛ دنیا سرای گذر است و آخرت، خانه قرار و همیشگی؛^۱ «إِنَّ الدُّنْيَا دَارُ فَنَاءٍ وَ عَنَاءٍ»؛ دنیا سرای فنا و مشقت است؛ «هُوَ الَّذِي أَسْكَنَ الدُّنْيَا خَلْقَهُ»؛ اوست که دنیا را مسکن مخلوقش گردانید.^۲

۲- هر آنچه که انسان را از خدا دور و غافل کند و مذموم است؛ مانند «دُنْيَاكُمْ هَذِهِ أَزْهَدُ عِنْدِي مِنْ عَفْطَةٍ عَنَزٍ»؛ دنیای شما در نظر من، بی ارزش تر از آبی است که از بینی گوسفندی بیرون می آید.^۳

امام علی (علیه السلام) دنیا را بر دو قسم تقسیم کرده‌اند: دنیای مذموم و ممدوح. دنیای مذموم همان اوهام و خیال‌بافی‌ها، برتری طلبی‌ها، افتخار به ثروت، مقام، لقب، تکاثر، تفاخر، زینت، قراردادهای اعتباری، تعلقات و من و ماهایی است که مانند سراب، واقعیتی ندارد و انسان را از یاد خدا غافل می‌کند و به گناه می‌کشاند و بارها مورد مذمت قرار گرفته است.^۴

امام (علیه السلام) در خطبه‌ی ۳۲ نهج‌البلاغه درباره‌ی دنیای ممدوح فرمودند: «آن که به دنیا با دیده‌ی پند و عبرت بنگرد، بینایش می‌کند. یعنی هر کس دنیا را وسیله‌ی هدایت و ارشاد قرار دهد، از آن روشن‌بینی و هدایت را استفاده می‌کند. پس دنیای ممدوح دنیایی است که با دیده‌ی عبرت به آن می‌نگرند.»^۵

^۱ دشتی، ترجمه نهج البلاغه، خطبه ۲۰۳، ص ۲۵۳

^۲ دشتی، همان کتاب، خطبه ۱۱۴، ص ۱۲۱.

^۳ همان، خطبه‌ی ۱۸۳، ص ۲۰۵

^۴ همان، خطبه ۳، ص ۱۱

^۵ جوادی آملی، دنیاشناسی و دنیاگرایی در نهج‌البلاغه، ص ۱۶

^۶ راغب اصفهانی، المفردات فی غریب القرآن، ص ۴۹۳-۴۹۵

همچنین امام (علیه السلام) فرمودند: «کَمَا أَنَّ الشَّمْسَ وَاللَّيْلَ لَا يَجْتَمِعَانِ، كَذَلِكَ حُبُّ اللَّهِ وَحُبُّ الدُّنْيَا لَا يَجْتَمِعَانِ؛ همان طور که خورشید و ماه هرگز باهم جمع نمی‌شوند، دوستی خدا و دنیا یک جا جمع نمی‌شوند.»^۱ غفلت از یاد حق به تصریح روایت حضرت علی (علیه السلام) عامل سقوط انسان در ورطه هلاکت و نابودی و یکی از بدترین حجاب‌هایی است که انسان را از رسیدن به مقصود باز می‌دارد، زیرا وقتی غفلت است، بیداری نخواهد بود و وقتی بیداری نباشد هیچ سیروسلوکی انجام نخواهد گرفت. از جمله عواملی که بر غفلت و دوری از ذکر و فراموشی یاد خدا مترتب است، دنیا دوستی و دنیا پرستی است.^۲

کسی که از یاد خدا غافل است و خواسته‌اش از چهار دیواری زندگی مادی فراتر نمی‌رود، این خود ضلالت از راه خداست که در آیه‌ی زیر این ضلالت به فراموشی روز حساب تعریف شده؛ خداوند می‌فرماید: «إِنَّ الَّذِينَ يَضِلُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا نَسُوا يَوْمَ الْحِسَابِ؛ در حقیقت کسانی که از راه خدا گمراه شوند، به خاطر فراموش کردن روز حساب عذاب شدیدی برای آنان است.»^۳ پس هم در آیات و هم روایات از عوامل مهم غافل شدن از یاد خداوند، دنیا پرستی و حب دنیا است.

۳-۴. محرومیت از رحمت خدا و لقای حق

بزرگترین خسارتی که دوستی دنیا برای دلبستگان دنیا به وجود می‌آورد، از دست دادن لطف و محبت الهی است. دوستداران دنیا با بعضی اعمال خود خشم الهی را برای خود به جان می‌خرند و به عذاب الهی در دنیا و آخرت گرفتار می‌شوند.

^۱ تمیمی آمدی، غررالحکم و دررالکلم، ص ۱۴۱

^۲ مصباح یزدی، پند جاوید، ج ۱، ص ۳۰۰

^۳ سوره ص، ۲۶

بسیاری از بلاها و سختی‌های دنیا می‌تواند به عنوان مکافات عمل افراد محسوب شود. کسانی که همه‌ی تلاش خویش را برای حفظ منافع مادی به کار می‌اندازند و هیچ زاد و توشه‌ای برای آخرت خود تهیه نمی‌کنند، در آخرت از لطف و رحمت الهی محروم خواهند شد.^۱

از منظر نهج‌البلاغه، یکی دیگر از آثار سوء دنیاپرستی بر زندگی اخروی انسان، محروم شدن از رحمت واسعه‌ی الهی است و هم‌چنین کسی که در عالم دنیا از رحمت الهی محروم شود، بدون شک در عالم آخرت از لقای پروردگار نیز محروم می‌شود؛ زیرا در کلامی از امیر المؤمنین (علیه السلام) است که می‌فرمایند: «إِنَّكَ لَنْ تَلْقَى اللَّهَ سُبْحَانَهُ بِعَمَلٍ أَضَرَ عَلَيْكَ مِنْ حُبِّ الدُّنْيَا».^۲ ای انسان تو که خدا را ملاقات می‌کنی ممکن است چیزهایی داشته باشی که به حالت مضر باشد؛ گناهای کرده‌ای و در قیامت وقتی وارد عالم می‌شوی، به تو ضرر می‌زند؛ ولی هیچ چیز نیست که ضررش به اندازه‌ی حب دنیا باشد. آن که بیشتر تو را از رحمت الهی و لقای پروردگار محروم می‌کند، دنیاپرستی است.^۳

۳-۵. بهره‌بردن شیطان

امام علی (علیه السلام) در نهج‌البلاغه خطاب به معاویه که فردی دنیاپرست و کوردل بود فرمودند: «پس حال تو که چنین است برای شیطان در خود بهره‌ای و به خوشتن راهی قرار مده».^۴ این کلام امیرالمؤمنین به بهره‌بردن شیطان به عنوان یکی از آثار دنیاپرستی اشاره می‌کند. فرد دنیاپرست که دائماً در معرض وسوسه‌های شیطان است زمینه را برای بهره‌بردن شیطان فراهم می‌کند و آخرت خود را به تباهی می‌کشانند.

^۱ صادق‌زاده قمصری؛ حاجی‌آبادی، تربیت اسلامی، ص ۱۲۳

^۲ تیمی آمدی، غررالحکم و دررالكلم، ص ۲۶۷

^۳ مصباح یزدی، پند جاوید، ج ۱، ص ۲۹۹

^۴ دشتی، ترجمه نهج‌البلاغه، نامه‌ی ۱۷، ص ۳۰۱

نتیجه‌گیری

از منظر نهج‌البلاغه دنیای ممدوح، از نعمت‌های الهی است و دنیایی است که انسان در جهت کسب رضای خدا از امکانات آن براساس دستورات دین استفاده کند، در این صورت فرد هم دنیا را خواهد داشت و هم آخرت و رضای الهی را کسب می‌کند اما دنیای مذموم دنیایی است که انسان را از یاد خدا غافل می‌کند. کسی که مواجهه مفهوم با دنیا دارد، وابستگی شدید به امور دنیوی پیدا می‌کند، دنیا را در زندگی‌اش هدف قرار می‌دهد و امکانات دنیوی را علیه خدا و دین خدا به کار می‌برد؛ چنین فردی دنیاپرست است و نه تنها در دنیا به اهداف خود قطعاً نخواهد رسید بلکه در آخرت نیز زیان‌کار خواهد بود. پس دنیاپرستی که امام (علیه السلام) بارها در نهج‌البلاغه به نکوهش آن پرداخته‌اند، آثار سوء فراوانی بر زندگی انسان در دنیا و آخرت دارد و شناخت این آثار سوء دنیاپرستی می‌تواند منجر به زدودن این صفت در انسان‌ها شده و به سعادت و آرامش آن‌ها در دنیا و آخرت کمک کند.

از آثار سوء دنیاپرستی بر زندگی دنیوی انسان که در نهج‌البلاغه بیان شده می‌توان به، دلبستگی به مقام دنیوی، سیر نشدن از زندگی، تجمل‌گرایی، حرص و طمع، پستی و کوچکی، اندوه و اشتغال فکری، اضطراب، فساد عقل، کوردلی و عدم بصیرت، قضاوت به سود خود، فساد در زمین اشاره کرد.

آثار سوء و مخربی که دنیاپرستی بر زندگی اخروی انسان دارد شامل ارتکاب گناهان و ایجاد فتنه‌ها، دشمنی با آخرت، فراموشی یاد خدا، محرومیت از رحمت خدا و لقای حق، بهره‌بردن شیطان است که همه‌ی این‌ها آخرت انسان را به تباهی می‌کشاند.

پیشنهاد

برای برطرف کردن صفت دنیاپرستی در انسان، می‌توان راهکارهای زیر را پیشنهاد داد که حضرت علی (علیه السلام) در نهج‌البلاغه به آن‌ها اشاره کرده‌اند:

- ۱- انجام عمل صالح
- ۲- تقوا و پرهیزگاری
- ۳- یاد مرگ
- ۴- عبرت گرفتن از دنیا
- ۵- الگوگیری از زندگی پیامبر و معصومین

این‌ها از مهم‌ترین راه‌های دوری از غفلت و دلبستگی به دنیا است و سبب می‌شوند انسان حیات دنیوی خود را مدیریت کند و خود را برای زندگی آخرت آماده کند.

منابع

* قرآن کریم، ترجمه‌ی حسین انصاریان

* نهج‌البلاغه، ترجمه محمد دشتی، قم، نشر و چاپ دارالثقلین

کتاب

- ۱- انوری، حسن، فرهنگ فشرده سخن، تهران، انتشارات دانشگاه، ۱۳۷۷ هـ.ش
- ۲- بحرانی، میثم بن علی، ترجمه و شرح نهج‌البلاغه، ترجمه محمدی، قربانعلی و یحیی‌زاده، علی. مشهد، انتشارات بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی، ۱۳۷۵ هـ.ش
- ۳- بهشتی، ابوالفضل، به سوی بیداری، قم، نسیم بهشت، ۱۳۸۶ هـ.ش.
- ۴- تمیمی آمدی، عبدالواحد، غررالحکم و دررالکلم، ترجمه انصاری، محمدعلی، تهران، انتشارات دفتر تبلیغات، ۱۳۸۸ هـ.ش.
- ۵- جوادی آملی، عبدالله، دنیاشناسی و دنیاگرایی در نهج‌البلاغه، قم، نشر اسراء، ۱۳۸۶ هـ.ش.
- ۶- دهخدا، علی‌اکبر، لغت‌نامه دهخدا، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ اول، ۱۳۸۵ هـ.ش.
- ۷- راغب اصفهانی، ابوالقاسم حسین بن محمدبن فضل، المفردات فی غریب القرآن، ترجمه خسروی حسینی، سیدغلامرضا، ج ۱، چاپ دوم، تهران، انتشارات نگاه، ۱۴۱۲ هـ.ق.
- ۸- رحیمیان محقق، عباس، دنیاشناسی و دنیاگرایی در نهج‌البلاغه، با گردآوری و تنظیم از آثار جوادی آملی، قم، مرکز نشر اسراء، ۱۳۹۳ هـ.ش.
- ۹- سرشار، مژگان، ارزش‌ها و ضدارزش‌ها، تهران، سوشیار، ۱۳۸۲ هـ.ش.
- ۱۰- شرقی مراغه، محمدعلی، الجزء الرابع من کتاب قاموس نهج‌البلاغه، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۹۹ هـ.ق.

۱۱- صادق زاده قمصری، علیرضا؛ حاجی آبادی، محمد، تربیت اسلامی، تهران، نشر تربیت اسلامی ۱۳۷۹ هـ.ش.

۱۲- فیض الاسلام، سیدعلی نقی، ترجمه و شرح نهج البلاغه، چاپ پنجم، قم، انتشارات فقیه، ۱۳۷۹ هـ.ش.

۱۳- مصباح یزدی، محمدتقی، پند جاوید، قم، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (رحمة الله علیه)، ۱۳۸۰ هـ.ش.

۱۴- مکارم شیرازی، ناصر، پیام امام امیرالمومنین (علیه السلام)، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۵ هـ.ش.

۱۵- نوری طبرسی، حسین، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، قم، نشر کتب اسلامی، ۱۳۸۵ هـ.ش.

مقالات

۱- زمانیان، راضیه، تأثیرات حب دنیا بر رفتار فردی از دیدگاه نهج البلاغه، مجله پژوهش‌های معاصر در علوم و تحقیقات، سال چهارم، شماره ۳۹، ۱۴۰۱ هـ.ش.

۲- شکراللهی، سمیه، آسیب‌شناسی دنیاگرایی در نهج البلاغه، سومین کنگره بین‌المللی نهج البلاغه راه نجات (نهج البلاغه و زیست شرافتمندانه)، اصفهان، ۱۴۰۳ هـ.ش.

۳- صالحی مستعلی بگلو، ناهید، دنیاگرایی از منظر نهج البلاغه، نشریه پژوهش‌های کاربردی در مدیریت و علوم انسانی، سال سوم، شماره ۸، ۱۴۰۱ هـ.ش.